

BAUER MARCELL
Házy Ernő török tolmács és címereslevele

Turkish interpreter and coat of arms of Ernő Házy

This paper describes and identifies a poorly preserved coat of arms in private ownership in Veszprém County, issued in 1634 at the Diet of Sopron. The original donor's name was subsequently transcribed for all mentions in the text, but the names of the co-title authors were not forged. Although the armorial does not appear anywhere in the family history literature and no records of it can be found, it can be established with a high degree of certainty that the noble coat of arms was originally issued to Ernő Házy, a Turkish interpreter from Győr, and his family. Házy's life story is in fact fully consistent with the information contained in the document.

Veszprém vármegyében, magántulajdonban található napjainkban egy eléggé „viharvert” nemesi címereslevél.¹ A 47,5x70 cm méretű oklevél általánosságban kopott, foltos, több helyen szakadt és lyukas. A hitelesítésére használt magyar királyi titkospecsét törött, hiányos, javított. A szövege több helyen alig, helyenként pedig egyáltalán nem olvasható. Az eredeti adományos nevét utólag a szövegben szereplő minden említésnél átírták. Ebből kifolyólag a II. Ferdinánd által adományozott nemesi címereslevélből az adományos neve nem olvasható ki. A társcímszerzők nevét azonban nem hamisították meg. A feleség neve valószínűleg [Cs?]illagh Zsuzsanna – bár az első betű(k) egy lyuk miatt nem olvasható(ak) –, János nevű fiának és Judit, Ilona, Katalin illetve Éva nevű leányainak neve azonban megfelelően kiolvasható.² 1634-ben, Sopronban állították ki, valamely hónap végén. A hónap neve nem olvasható, a napból pedig csak a 20-s szám latin megfelelője, az irat tehát valamikor a 20. és 29. nap között kelt. Valószínűsíthetően 1634 decemberében a Sopronban tartott országgyűlés alkalmával.³

A rajta szereplő – szintén nehezen, helyenként csak UV-fénnyel olvasható – kihirdetési záradék is figyelemre méltó. Az ebben szereplők szerint 1635. június 15-én Győr vármegye nemesi közgyűlésén hirdették ki,⁴ a záradékot pedig visi Nagy Pál vármegyei helyettes jegyző vezette rá.

1. kép – Házy Ernő címere az 1634-es armálison
(magántulajdon)

Kérdéseket vet fel, hogy a fennmaradt jegyzőkönyvben nem szerepel ezen a napon közgyűlés,⁵ illetve visi Nagy Pál

1 Ezúton köszönöm dr. Hermann Istvánnak, a pápai Jókai Mór Városi Könyvtár nyugalmazott igazgatójának az armálissal és Házy Ernővel kapcsolatos információgyűjtésben nyújtott segítségét.

2 A legfiatalabb, Éva nevű leány neve nagyon halvány, azonban megfelelő nagyítás mellett az is láthatóvá válik.

3 Az 1634-ben kiállított címereslevelek és a Királyi Könyvek bejegyzései alapján II. Ferdinánd február elején, illetve december 18-tól – még az 1635-ös év elején is – Sopronban tartózkodott.

4 Külön köszönöm dr. Avar Antonnak, az MNL Országos Levéltár főlevéltárosának az oklevél latin szövegének fordításában – és sok egyéb téren – nyújtott segítségét és tanácsait.

5 Gecsényi Lajos: Győr vármegye nemesi közgyűlési és törvénykezési jegyzőkönyveinek regesztái. III. 1627–1637. Győr 2004. 57–62. szerint az 1635-ben megyei közgyűlést az alábbi napokon tartottak: március 30., április 13., április 20., május 18., május 19. (megyei törvényszék), július 27., augusztus 17. (felülvizsgálati szék), szeptember 1. (pecsételő szék).

helyettes jegyzői tisztére sem találunk máshol adatokat.⁶ Valószínűleg „ad hoc” jelleggel, csak az adott gyűlésen látta el ezt a szerepkört az ismeretlen okból távol lévő rendes jegyző, baári Nagy Ferenc⁷ helyett. Ezzel magyarázható ennek a bejegyzésnek – és ezek szerint vélelmezhetően egyebeknek is – a hiánya a véglegesen elkészített közgyűlési jegyzőkönyvből.⁸ Ezt erősíti az is, hogy március és szeptember között minden hónapban tartottak közgyűlést, csak éppen a fent nevezett júniusi gyűlés hiányzik a listából. Ezért hiányzik az oklevél a kihirdetett és a jegyzőkönyvbe bejegyzett armálisok közül.⁹ Mindezekből feltételezhetjük, hogy bár az oklevélre rávezetett záradék kérdéses ugyan, de talán nem hamisításról van szó.¹⁰

Magának a címereslevélnek az indokló része (*narratio*) nem formuláris, így sok jelentős információ szerepel benne az eredeti adományosról annak ellenére, hogy a szöveg egyes részei itt sem olvashatóak. Ezek szerint magyarul, németül és törökül is jól tudott, a Bocskai-féle háborúban Georg Andreas von Hofkirchen alatt szolgált. Valamilyen – pontosabban nem kiolvasható – köze volt a komáromi várhoz és Kollonich Ferdinánd komáromi főkapitányhoz is. Szintén fontos adat, hogy követségben járt Konstantinápolyban a Portán Johann Ludwig von Kuefstein és Johann Rudolf von Puchheim kíséretében.

Szintén különleges és sokatmondó az armális címerképe is. A szokványosnak mondható kék pajzsban zöld mezőn vörösbe öltözött szakállas férfi a jobb kezében kevésbé szokványos címerképként három (vörös, ezüst és zöld¹¹ színű) török pecsétes irattartó selyemtöket tart. A vörösön szereplő „trac-tatione” felirat szerint abban *szereződés* található. A címerleírás szerint az ezüstben *béke* (*pace*), a zöldben pedig – valószínűleg

az előző kettőnek – a *mege erősítése* (*confirmatio*) van, utalva az adományos korábbi tolmácsi tevékenységére. Bal kezében a leírás szerint farkasfejet tart, azonban ez a festményen – ta-

2. kép – Az armális címerképe az adományos Házy Ernővel és a török pecsétes irattartó selyemtökkel

6 Visi Nagy Pál egyéb fontos hivatalairól viszont vannak adatok a 17. század első felében. 1613-ban Sárvár várának provizoraként említik. 1620 és 1641 között győri magyar seregbíró volt. 1648 előtt pedig Győr vármegye díkátoraként említik. Ezen tisztségek is megerősíthetik, hogy a rendes jegyző távollétében őt kérhették fel a helyettes jegyzői feladatok ellátására. Visi Nagy Pál hivatalviseléséről részletesen: *Pálffy Géza*: Katonai igazságszolgáltatás a királyi Magyarországon a XVI–XVII. században. Győr 1995. 199–260.

7 Az adatot és a helyettes jegyzőségre vonatkozó egyéb információkat ismételtelen Avar Antonnak köszönöm.

8 A vármegyei jegyzők a 17. században külön ívekre vezették a jegyzőkönyveket, ezeket a saját lakásukon őrizték, és csak később kötötték őket kötetbe. Ha egy gyűlésen nem is a rendes jegyző volt jelen, akkor minden további nélkül elképzelhető, hogy az általa készített jegyzőkönyvi ívek nem kerültek a rendes jegyző birtokába és így kimaradtak a végül összeállított kötetből is. A vármegyei jegyzőkről, illetve a közgyűlési jegyzőkönyvekről részletesen: *Föglein Antal*: A vármegyei notárius. Levéltári Közlemények 14. (1936) 149–171. és *Föglein Antal*: A vármegyei jegyzőkönyv. Levéltári Közlemények 16. (1938) 142–167.

9 Az 1635-ben mindössze két armális kihirdetése került bele a közgyűlés jegyzőkönyvébe: Horvát, másként Gernich Mihály és testvére Márton (július 27.) és Iffjú, másként Szabó György győri lovashadnagy (augusztus 17.) oklevele. (Utóbbi talán azonos azzal az 1592-es armálissal, amit a szakirodalom szerint Iffjú-ból hamisítottak Szabó névre: *Gorzó Bertalan*: Hamisított, javított és kétséges címeres nemes levelek. Magyar Családtörténeti Szemle 5. [1939:7-8] 228–229.)

10 Feltételezhetjük azt is, hogy amennyiben hamisítási céllal került volna rá, akkor inkább egy rendes jegyző neve szerepelne rajta.

11 A címerfestmény színei néhol halványak, ezért a zöld mező és az ugyan-csak zöld irattartó tok is inkább aranynak látszik.

lán az állapota miatt – nem kivehető.¹²

Bár az armális a családtörténeti irodalomban sehol nem fordul elő és semmilyen adat nem található róla, de a fenti adatokat a levéltári iratokkal és a különféle egyéb történeti szakirodalmi művekkel összevetve nagy biztonsággal megállapítható, hogy a nemesi címerlevelet eredetileg Házy Ernő győri török tolmács – és családja – részére állították ki. Bár erre közvetlen bizonyítékot nem sikerült fellelni, de a számos közvetett bizonyíték mind erre utal, illetve ennek semmilyen részlet nem mond ellent. Házy érdekes élettörténete teljes mértékben egybevág a meghamisított armálisban szereplő adatokkal.

Az eredeti adományos Házy Ernő életéből csak néhány adat ismert. Ezek kiegészítésére érdemes feleleveníteni néhány hozzá kapcsolódó történelmi személyt és eseményt, akikhez fontosabb kapcsolat fűzte.

Ilyen szereplő volt Házy életében báró¹³ Adolf von Schwarzenberg (1551–1600), aki 1572-től Németalföldön, majd

12 Sisakdíszként a pajzson elhelyezett, jobbra forduló pántos sisak koronájából jobbra forduló arany griff emelkedik ki, amely jobb mancsában három (hegyükkel felfelé álló) nyilvesszót, baljában arany csillagot tart. Sisaktakarók: kék-arany és vörös-ezüst.

13 1599-től gróf. *Pálffy Géza* – *Richard Perger*: A magyarországi török háborúk résztvevőinek síremlékei Bécsben (XVI–XVII. század). Fons 5. (1998:2) 244.

később a Német-római Birodalomban szolgált magas katonai tisztségekben. 1577-től – kis megszakítással – 1590-ig Witeltsbach Ernő bajor herceg, – később több püspöki cím után – kölni érsek szolgálatában állt.¹⁴ Az ő udvarában jelentős hivatalokat viselt és a későbbiekben is fontos ismeretségekre és kapcsolatokra tett szert.¹⁵ 1590-től már egy német gyalogosregiment ezredese a Németalföldön Karl von Mansfeld parancsnoksága alatt. Mansfeldet II. Rudolf császár 1595-ben a magyarországi hadszíntérre hívta, hogy Mátyás főherceg helyetteseként – főhadparancsnok-helyettesként – vezesse a császári csapatokat. Magyarországra a harcokban tapasztalt barátját, Schwarzenberget is magával hozta. Kijárta számára, hogy az Udvari Haditanács 2000 vallon lovas felfogadásával bizza meg.¹⁶

Schwarzenberg 1596-ban vette maga mellé a „gyermekifjú”¹⁷ Házy Ernőt az akkor a török hódoltságához tartozó magyarországi területről.¹⁸ Későbbi iratokban fellelhető, hogy a „de Hatvan” előnevet használta,¹⁹ amely alapján feltételezhetjük, hogy Hatvan városából – vagy környékéről – származott. A tábornok személyesen Rudolf császárnak is bemutatatta és megkereszteltette. Talán nem áll távol a valóságtól, ha azt feltételezzük, hogy – a korban sem túl gyakori – Ernő keresztnevét Schwarzenberg éppen Ernő kölni érsek előtt tisztegett.

Ezt követően jól megtanulta a magyar és a német nyelvet és török tolmács lett belőle²⁰ az időközben II. Rudolf tanácsosává is kinevezett Schwarzenberg oldalán.²¹ Ezekből az adatokból arra következtethetünk, hogy eredetileg török

anyanyelvű és nem is keresztény családból származott, de erre további információk nem állnak rendelkezésre. A 16. század közepétől jónéhány hasonló példa ismert, ahol a Habsburgok diplomatai fiatal fiúkat vettek maguk mellé tolmácnoncnak. Ők teljesen heterogén háttérrel rendelkező fiatalok voltak, rabszolgák, vagy szabad származásúak, esetleg árvák, akiket előre megtervezetten tanítottak és felkészítettek a későbbi szolgálatukra. Kifejezetten gyakori volt ez folyamat a konstantinápolyi követek tolmácsainak utánpótlására.²²

Házy Ernő ezt követően valószínűleg többnyire Schwarzenberg mellett tartózkodott, akit 1597. április 2-től bécsi helyőrségparancsnoknak neveztek ki.²³ Győr sikeres visszavétele idején (1598. március 27.) a császári csapatok parancsnoka, 1598 és 1600 között – haláláig – pedig a győri végvidék főkapitánya volt.²⁴ Ebben az időszakban kerülhetett Házy kapcsolatba Győrrel és utóbb itt telepedett le, ezért említették a későbbiekben mindig győri török tolmácsként. Ezen időszak alatt Házy legfőbb tevékenysége Schwarzenberg segítése volt a törökökkel való kapcsolattartásban. Ennek fontos eleme az elfogott török foglyok kihallgatásában való részvétel volt. Erre egy példa az a 30 fogoly, akiket a pápai huszárrok a Székesfehérvárról Koppányba élelmiszert szállító törököket legyőzve fogtak el. Őket is Schwarzenberg hallgatta ki Pápán, 1598 májusában,²⁵ minden bizonnyal Házy segítségével. Bár Pápa várának 1597-es ostromában és visszafoglalásában Schwarzenberg nem vett részt, az ott fontos szerepet betöltő császári vezetőket bizonyosan ismerte és rajta keresztül Házy Ernő is megismerhette. Ilyen volt Georg Andreas von Hofkirchen (1562–1623) ezredes is.²⁶ Korábban, Veszprém 1593. évi elestekor a helyi német őrség élén álló Hofkirchen török fogságba esett, és két és fél év után – csodával határos módon – a konstantinápolyi Héttoronyból szökött meg és tért haza.²⁷ Újra császári zsoldba állva részt vett a pápai vár 1597-es felszabadításában is, ahol az alsó-ausztriai rendek által – sok egyéb mellett – megajánlott 1000 gyalogos parancsnoka volt.²⁸ A várostromot követően egy – többszáz katona életét kioltó, vélhetőleg fosztogatásból adódó – löporrobbanásban súlyosan megsérült,²⁹ a híradások kezdetben már halálhírért is keltették. A visszafoglalt pápai vár főkapitányának Miksa főherceg Hofkirchent nevezte ki, azonban ő a sérülései miatt

14 Schwarzenberg 1577-ben Ernő herceg *Mundschenkje* volt. 1580-ban tanácsosa és udvari marsallja. 1581-ben udvarmestere. 1583-ban ezredes a seregében, 1584-ban *Amtmann*-ja Linzben. 1585-ben seregének főparancsnoka. 1588-ban a titkos tanácsosa, helytartója és udvarmestere. Részletes adatok: *Pálffy G. – Perger, R.: A magyarországi török háborúk i. m. 207–264.*
15 Ezt elősegítette, hogy Wittelsbach Ernő – egyéb családi kapcsolatai mellett – a bajor uralkodó, V. Vilmos herceg testvére, anyja – Ausztriai Anna – révén pedig I. (Habsburg) Ferdinánd unokája és egyben II. Rudolf császár unokatestvére volt. Családi kapcsolataira részletesen: <http://genealogy.euweb.cz/wittel/wittel9.html> (letöltés ideje: 2023.08.09.)

16 *Bagi Zoltán Péter: Újabb adatok Peter Ernst II. von Mansfeld magyarországi szerepvállalásához a tizenöt éves háború idején. Hadtörténelmi Közlemények 126. (2013) 1039. és 1042.*

17 *Takáts Sándor: Rajzok a török világból. I. Bp. 1915. 101.*

18 Takáts Sándor megfogalmazása szerint „Törökországából” hozta magával. Azonban Schwarzenberg 1596-ban a hódoltsági Vác, Hatvan, Pest és Mezőkeresztes térségében tevékenykedett, ezért csak erről a „török” területről lehet szó. Ezt erősíti meg a Házy által a későbbiekben használt „de Hatvan” előnév is.

19 Ezúton köszönöm dr. Cziráki Zsuzsannának, az Osztrák Tudományos Akadémia munkatársának a Házy Ernővel kapcsolatos adatait, amelyek a megjelenés alatt álló: „A Habsburg Monarchia keleti nyelvi tolmácsai a 17. században” című kötetének kéziratából származnak.

20 *Takáts S.: Rajzok i. m. 101. oldalán Házy Ernő 1638-as – a császárnak címzett – folyamodványa alapján említi ezen adatokat. Az eredeti folyamodvány: AT-OeStA/FHKA SUS RA 303.12. [Österreichisches Staatsarchiv, Finanz- und Hofkammerarchiv, Sammlungen und Selekte, Reichsakten] – Az eredeti folyamodvánnyal kapcsolatban köszönet a segítségért dr. Oross Andrásnak, a Bécsi Magyar Levéltári Kirendeltség levéltári delegátusának.*

21 Adolf von Schwarzenberg magyarországi tevékenységének főbb dátumait lásd: *Bagi Zoltán Péter: A császári hadseregben szolgáló nyugati zsoldos lovasság szervezete és változásai a tizenöt éves háború időszakában. Hadtörténelmi Közlemények 121. (2008) 355–402. 3. lábjegyzet.*

22 *Ágoston Gábor: Az oszmán hódítás és Európa. Bp. 2022. 334.*

23 Ezen tisztségét 1599-ig viselte. *Pálffy G. – Perger, R.: A magyarországi török háborúk i. m. 245.*

24 *Pálffy Géza: A pápai vár felszabadításának négyszáz éves emlékezete 1597–1997. Pápa 1997. 51. és 54.*

25 *Bagi Zoltán Péter: Pápa a Fuggerzeitungokban (1573–1604). Pápa 2020. 167.*

26 Georg Andreas von Hofkirchen (1562–1623) később – 1619 körül – kamarási címet kapott II. Ferdinándtól. (Ludwig-Maximilians-Universität München [LMU] adatbázis (<https://kaiserhof.geschichte.lmu.de/12655>), letöltés ideje: 2023.08.09.)

27 *Pálffy G.: A pápai vár i. m. 39.*

28 *Pálffy G.: A pápai vár i. m. 39. Az alsó-ausztriai rendek eredetileg 1600 gyalogost ajánlottak meg, de végül ennél kisebb lett a valós létszám.*

29 *Pálffy G.: A pápai vár i. m. 74. Hofkirchent a ráomlott törmelék egy falhoz szorította és súlyos égési sérüléseket szenvedett, többek között az arcán is. Csak hosszas gyógyulás után épült fel.*

sohasem látta el ezt a tisztséget.³⁰ A felgyógyulása utáni években szintén az alsó-ausztriai rendek által kiállított 3000 fős kontingens parancsnoka volt.³¹

1598-ban Schwarzenberg Mátyás főherceg helyettese volt Buda sikertelen ostrománál. 1599 végén a bécsi hadvezetés hét zászlóaljnyi vallon-francia katonaságot rendelt a pápai várba, hogy így oldja meg a teletetésüket. A zsoldosok azonban a hiányosan és igencsak megkésve érkező fizetésük miatt fellázadtak. 1600 májusára már valós veszély volt, hogy átadják a várat a töröknek és maguk is átpartolnak hozzájuk. Miután Mátyás főherceg többszöri próbálkozás után sem tudott megegyezni velük, Adolf von Schwarzenberg győri főkapitányt küldte ellenük. A vallonok július 12-én megkísérelt kitérésével alkalmával történt, hogy egy puszkagolyó megölte a „győri hős” Schwarzenberget.³² A fellázadt zsoldosok sem jártak túl szerencsésen. Augusztus 9-én kitértek a várból. Egy részük eljutott Székesfehérvárra – és oszmán szolgálatba állva harcoltak a magyar harctéren – a többségük azonban vagy meghalt a kitéréskor, vagy kíméletlenül kivégezték őket.³³

A vallon zsoldosok lázadására kirendelt Schwarzenberg mellett minden bizonnyal ott lehetett tolmácsa, Házy Ernő is, ahogyan Hofkirchen ezredes is jelen volt a katonáival.³⁴ Van rá esély, hogy Házy és Hofkirchen korábban is ismerték egymást, és minden bizonnyal ekkor, Schwarzenberg halála miatt állt a tolmács az ezredes szolgálatába. Az armális is megemlíti – és Házy 1638-as folyamodványa is –, hogy a Bocskai-felkelésben (1604–1606) az adományos Georg Andreas von Hofkirchen alatt szolgált. Hogy hol és meddig, az pontosan nem tudható.

Ezt követően valamilyen – a címereslevél rossz állapota miatt teljesen nem kiolvasható – köze volt a komáromi várhoz és Kollonich Ferdinánd (1575–1611) komáromi főkapitányhoz is. Valószínűsíthetjük, hogy Kollonich szolgálatában is állt,³⁵ ezért szerepel ő is az armális *narratio* részében, mivel az oklevélben megnevezett többi személyhez is hasonló viszony fűzte. Szintén szerepel az armálisban és a történeti szakirodalomban is, hogy a Habsburg udvar szolgálatába állt.

Bécsi levéltári iratok szerint ekkortól, az 1600-as évtől az 1642-ben bekövetkezett haláláig császári tolmácsként szolgált.³⁶ A császári udvartartásba felvett, hivatalos császári tolmácsok – amilyen Házy is volt – három nagyobb helyszínen,

Bécsben, Konstantinápolyban és Győrben szolgáltak. Győrhez tartozott Komárom is, illetve a győriek „jártak át” olykor Érsekújvárra. 1611-előtt Házy különféle frontokon szolgált a császári parancsnokok mellett, illetve segédtolmács volt Győrben. Bizonyára ekkor volt Hofkirchen és Kollonich mellett is. Kollonich Ferdinánd 1611-es halála minden bizonnyal nem véletlenül vág egybe azzal, hogy Házy Ernő ebben az évben pályázta meg az akkor megüresedő³⁷ teljes jogú tolmácsi állást a 17. században a török elleni harcban stratégiaileg legfontosabbnak nevezhető Győrben.³⁸

Takáts Sándor³⁹ szerint a korszak Habsburg szolgálatban álló török tolmácsai leginkább az olasz és a török nyelvet ismerték – természetesen a német mellett – és a magyar nyelvet szinte teljesen kiszorult a törökökkel folytatott hivatalos diplomáciai tárgyalásokból. Ennek oka, hogy az európai diplomaták körében az olasz és a latin volt a leginkább használt nyelv,⁴⁰ miközben a török nyelv ismerete ritkaságnak számított közöttük.⁴¹ A korszakot jól ismerő és a Habsburg tolmácsok tevékenységét is alaposabban vizsgáló Takáts kutatásai szerint az 1624 és 1661 között eltelt időszakban közülük mindössze egyedül Házy Ernő tudott magyarul.⁴²

Házy 1627-ben, a szőnyi békekötés idején – mely az 1606. évi zsitvatoroki béke megerősítése volt⁴³ – az egyik császári tolmácsként szerepelt.⁴⁴ Már a szőnyi béke diplomáciai apparátusában együtt dolgozott báró Johann Ludwig von Kuefstein⁴⁵ nagykövettel. Bár ennek részleteit nem ismerjük, de könnyen lehet, hogy nem véletlen ismeretségről volt itt szó a tolmács és a nagykövet között. A tolmács fontos, bizalmi „állás” volt. A jó – és főként a megbízható – tolmács pedig nagy és ritka értéknek számított. Különösen kevés volt közöttük

37 Ekkor halt meg elődje, Melchior Schröder győri tolmács. *Cziráki Zs.: A Habsburg Monarchia keleti nyelvi tolmácsai* i. m.

38 *Cziráki Zs.: A Habsburg Monarchia keleti nyelvi tolmácsai* i. m.

39 Takáts Sándor (1860–1932): történész, piarista tanár, az MTA tagja. Egyebek mellett 1898 és 1903 között a magyar kormány megbízásából a bécsi udvari kamarai levéltárban dolgozott a magyar vonatkozású iratanyag kiválasztásán. Közkezdvelt történeti művei jellemzően a török korról foglalkoztak.

40 Ennek magyarázata abban keresendő, hogy a diplomaták közül sokan tanultak jogot valamelyik vezető itáliai egyetemen.

41 A korabeli diplomáciában használatos nyelvek kavalkádját részletesebben bemutatja: *Ágoston G.: Az oszmán hódítás* i. m. 317–322.

42 *Takáts S.: Rajzok* i. m. 101. Az általa felsorolt 16 tolmács többsége jellemzően itáliai, vagy dalmát származásra utaló családnevet viselt. A magyar nyelv ismeretére vonatkozó adat szintén jelentősen alátámasztja Házy Ernő azonosságát az armális adományosával, mivel az oklevél is a magyar–német–török nyelvek ismeretét emeli ki.

43 A zsitvatoroki béke megújításaira 1615–1616-ban (Bécs), 1618-ban (Komárom), 1625-ben (Gyarmat), 1627-ben (Szőny), 1629-ben (Komárom) és 1642-ben (Szőny) került sor.

44 *Brandl Gergely – Göncöl Csaba – Juhász Krisztina – Marton Gellért Ernő – Szabados János: Kommunikáció és híráramlás. A Habsburg-oldal tárgyalási stratégiája az 1627. évi szőnyi békekötés során.* *Aetas* 33. (2018:4.) 113.

45 Johann Ludwig von Kuefstein (1582–1656) II. és III. Ferdinánd uralkodása idején kamarás és tanácsos. 1628 és 1629 között konstantinápolyi császári rendkívüli követ. 1629-től haláláig Felső-Ausztria kormányzója. 1634-ben birodalmi grófi címet kapott. Ludwig-Maximilians-Universität München (LMU) adatbázis (<https://kaiserhof.geschichte.lmu.de/10010>, letöltés ideje: 2023.08.09.)

30 Helyettesítését és a főkapitányi tisztség ellátását ezért a főkapitány-helyettesé kinevezett Maróthy Mihály látta el. 1598. január 21-től pedig ténylegesen is őt nevezték ki főkapitánnyá. *Pálffy Géza: A veszprémi végvár fő- és vicekapitányainak életrajzi adattára (XVI–XVII. század)*. In: *Veszprém a török korban*. Szerk. Tóth G. Péter. (Veszprémi múzeumi konferenciák 9.). Veszprém 1998. 152.

31 *Pálffy G.: A pápai vár* i. m. 76.

32 Ideiglenesen Győrben temették el, majd Bécsben az Augustinerkicheben helyezték örök nyugalomra. *Pálffy G. – Perger, R.: A magyarországi török háborúk* i. m. 244–246.

33 *Pálffy G.: A pápai vár* i. m. 82–83.

34 *Bagi Z. P.: Pápa a Fuggerzeitungokban* i. m. 196.

35 Erre 1606 és 1611 között kerülhetett sor, mert az 1604 és 1606 között zajló Bocskai-felkelés idején még Hofkirchen mellett volt, Kollonich Ferdinánd pedig 1611-ben halt meg.

36 *Cziráki Zsuzsanna: A Habsburg Monarchia keleti nyelvi tolmácsai a 17. században* (megjelenés alatt – kézirat).

a török nyelvet ismerő. 1528-ban például – nem sokkal Bécs 1529-es első török ostroma előtt – egész Bécsben nem volt, aki le tudta volna fordítani Szulejmán szultán török nyelvű levelét. 1663-ban pedig Erdélyben jegyezték fel, hogy a fejedelemségben nem volt egyetlen török tolmács sem. Emiatt, ha török nyelvű levél érkezett hozzájuk, akkor a környező országokból kellett segítséget kérniük, felfedve előttük esetleges bizalmas diplomáciai információkat.⁴⁶

Ezeket figyelembe véve bizonyára nem tévedünk nagyot, ha feltételezzük, hogy Házy számára jó ajánlólevél volt alkalmazóinak egymással fennálló, különböző fokú rokoni kapcsolata is. Házy korábbi munkaadójának, Kollonich Ferdinándnak a sógornője, Anna Elisabeth Kuefstein ugyanis Kuefstein követ unokahúga volt.⁴⁷

Házy Ernő 1628-ban budai küldetésben járt, amikor magával vitte a szőnyi békeszerződést Schahin aga és Marino Tudisi kíséretében.⁴⁸ Ekkor az oszmán nyelvű békepéldányt olvasták össze a császáriaknál lévő másolattal.⁴⁹ Ezzel kapcsolatban említik meg a források, hogy Házy inkább az írásban jeleskedett és nem a szóbeli kommunikációban.⁵⁰

A szőnyi béke lezárását követően Házy részt vett Kuefstein báró 1628–1629-es, illetve Johann Rudolf von Puchheim⁵¹ 1634-es konstantinápolyi követségében is a portán. Kuefstein 1628–1629. évi konstantinápolyi nagykövetségében – a raguzai származású Marino Tudisival – a követség tolmácsa volt.⁵² A kilenc hónapig tartó küldöttség fő célja éppen az előző évi szőnyi béke ratifikációs példányának a Portára szállítása és a felmerülő problémák rendezése volt. Néhány évvel később, 1634-ben pedig Johann Rudolf von Puchheim követ tolmácsa volt konstantinápolyi kiküldetésében. Itt is feltűnik egy rokoni szál, ugyanis Puchheim – az anyja, Susanna Hofkirchen révén – szintén Házy egyik korábbi munkaadójának, az 1623-ban elhunyt Georg Andreas von Hofkirchennek volt az unokaöccse.⁵³

Ezekben a követségekben az egyik legfontosabb poszt a tolmácsoké volt, mert nélkülük gyakorlatilag nem lehetett

kommunikálni az oszmánokkal. Nem voltak veszélytelenek ezek a követségek és a tolmács szerepe sem. Bár a nemzetközi jogban bevett kívánalmakat a követek és diplomaták védelméről többször is bevették a békeszerződések cikkelyei közé, de ennek ellenére a török fél részéről a bebörtönzések és a diplomaták túszként tartásának gyakorlata rendszeresen előfordult. Volt eset a fogvatartott követ halálára is. A tizenöt éves háborút megelőző utolsó állandó Habsburg-követet (1591–1593), Friedrich von Kreckwitzet Szinán nagyvezír lánca verve a magyarországi hadjáratára is magával hurcolta. Kreckwitz a belgrádi táborban hunyt el. Követségének több tagját – köztük a tolmácsot is – foglyul ejtették. Őket gályákra küldték evezősnek, majd több helyen is raboskodtak. Majdnem két és fél évig a Rumeli Hisari erőd ablaktalan börtönének sötétjében voltak és csak 1596-ban engedték őket szabadon.⁵⁴ Nem alaptalanul vádolta őket a török fél kémkedéssel, mert Kreckwitz házában átkutatásakor kiderült, hogy az információszerező-hálózatuk az oszmán udvar belső köreit is elérte.⁵⁵ Kreckwitz 1593 novemberében bekövetkezett halála után a Habsburgok 1610-ig nem is rendelkeztek portai rezidenciával. A II. Ferdinánd által 1623-ban Konstantinápolyba küldött Johann Jacob Kurtz von Senftenau feladata – egyebek mellett – a titkos hírszerzési hálózat újjászervezése volt.⁵⁶ A konstantinápolyi európai követségek a kémkedés központjaiként szolgáltak a küldő országok számára.⁵⁷ Minden bizonnyal ez a Kuefstein és Puchheim-féle követségeknek is a feladatai között is szerepelt.

Házy Ernő a magyar nemességet és a címert a második, 1634-ben lefolytatott konstantinápolyi követségben való részvétele után kapta. Egyértelműen ezekből a követségekből származnak, ezekre utalnak a címerkép török pecsétes irattartó selyemtokjai és a hozzájuk kapcsolódó *béke-szerződés-megerősítés* gondolatsor is.

Házy életének későbbi eseményei is csak részleteiben ismertek. Annyi biztosan tudható, hogy 1638-ban folyamodvánnyal fordult a császárhoz,⁵⁸ melyben kegydíjat kért tőle.⁵⁹ Ezt még abban az évben az Udvari Kamara jóvá is hagyta és az 1500 forint kegydíjat a Magyar Kamarára terhelték.⁶⁰ Ebből legalább 600 forintot meg is kapott 1639-ben.⁶¹ Az 1642 januárja és márciusa között ismételt Szőnyben lezajlott – a történetírásban második szőnyi béke néven ismert – béketárgyalásnak és az azt követő oszmán-török, illetve magyar és latin nyelvű előzetes békeszerződéseknek szintén ő volt az egyik fordítója.⁶²

46 Ágoston G.: Az oszmán hódítás i. m. 320–321.

47 Ludwig-Maximilians-Universität München (LMU) adatbázis (<https://kaiserhof.geschichte.lmu.de/10214>, letöltés ideje: 2023.08.09.)

48 AT-OeStA/HHStA StAbt Türkei I. Karton 111. Bd. 2. Beilagen oder Einschluß fol. 78. [Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Staatenabteilungen, Außerdeutsche Staaten, Türkei].

49 Brandl Gergely – Szabados János: A Janus-arcú diplomata – Marino Tudisi raguzai kalandor életútja supplicatioja tükrében. Levéltári Közlemények 89. (2020) 90.

50 Brandl G. – Szabados J.: A Janus-arcú diplomata i. m. 91.

51 Johann Rudolf von Puchheim (1600 körül–1651) III. Ferdinánd uralkodása idején kamarás, majd főkamrás, birodalmi udvari tanácsos, később titkos tanácsos. 1634-ben konstantinápolyi császári rendkívüli követ. Ludwig-Maximilians-Universität München (LMU) adatbázis (<https://kaiserhof.geschichte.lmu.de/10076>, letöltés ideje: 2023.08.09.)

52 Erről a követségről részletesen lásd: Brandl Gergely – Szabados János: A megbízás terhe. Johann Ludwig von Kuefstein báró konstantinápolyi nagykövetségének előkészítése 1628-ban. In: Oszmán–magyar viszony a 16–18. században. Szerk. J. Újváry Zsuzsanna. Bp. 2020. 149–170.

53 Georg Andreas von Hofkirchen rokoni kapcsolataira lásd: Ludwig-Maximilians-Universität München (LMU) adatbázis (<https://kaiserhof.geschichte.lmu.de/12655>, letöltés ideje: 2023.08.09.)

54 Ágoston G.: Az oszmán hódítás i. m. 315–316.

55 Ágoston G.: Az oszmán hódítás i. m. 330.

56 Ágoston G.: Az oszmán hódítás i. m. 331.

57 Ágoston G.: Az oszmán hódítás i. m. 225–330.

58 A folyamodványhoz kapcsolódó hivatalos iratokban (AT-OeStA/FHKA SUS RA 303.12) Házy Ernőt „Egregy Ernesti Hazi” néven említik, ami egyértelműen a nemességére utal. A vitéz (egregius) tiszteleti cím még a nemesség tömegétől való elkülönülést is kifejezi.

59 AT-OeStA/FHKA SUS RA 303.12

60 AT-OeStA/FHKA AHK HFU r. Nr. 157. Konv. 1638. március fol. 4-7. [Alte Hofkammer, Hofffinanz Ungarn]

61 AT-OeStA/FHKA SUS RA 303.23

62 Cziráki Zs.: A Habsburg Monarchia keleti nyelvi tolmácsai i. m.

3. kép – Házy Ernő címereslevele

Házy Ernő 1642. október 30-án halt meg, a következő évben már a hagyatékával foglalkoztak. Ekkor fia, Hans Ernst jelentkezett a Haditanácsnál apja hátralékos zsoldjának örököséneként.⁶³

Házy családjáról szintén alig tudunk valamit. Családtagjainak neveit is leginkább az utóbb meghamisított armális őrizte meg. Felesége, [Cs?]illagh Zsuzsanna nevének kezdetűje – az irat rongálódásai miatt – csak bizonytalanul

olvasható, azonban János nevű fiának⁶⁴ és Judit, Ilona, Katalin és Éva leányainak neve már bizonyosan ismert, de későbbi sorsuk nekik is a múltba vész.

Mivel a fenti Házy család a nemességvizsgálatokban és a genealógiai szakirodalomban teljesen ismeretlen, ezért joggal feltételezhetjük, hogy fiágon korán, talán már az armálisban szereplő Jánosban kihalt. Ez lehet a magyarázata a „gazdátlan” vált armális későbbi meghamisításának is.

63 Cziráki Zs.: A Habsburg Monarchia keleti nyelvi tolmácsai i. m.

64 Az armálisban szereplő *Joannes* minden bizonnyal azonos az apja hagyatékáért 1643-ban jelentkező „Hans Ernst”-tel.